

УДК 81'233:612.821.2

Г. В. Тригуб

Received February 12, 2015

Revised March, 7, 2015

Accepted April, 13, 2015

ВПЛИВ МІЖПІВКУЛЕВОЇ МАНУАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ НА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПРОЯВИ ЧУТТЯ МОВИ СТУДЕНТІВ

У статті викладено результати емпіричного дослідження чуття мови студентів, беручи до уваги мануальну асиметрію. Чуття мови розглянуто як процес і результат інтуїтивно-почуттєвого відображення дійсності, що ґрунтується на мовленнєвому досвіді особистості і слугує передумовою формування іншомовних знань та іншомовної компетенції загалом. Чуття мови – проміжна ланка між мовленнєвим досвідом і мовним знанням за такою схемою: мовленнєвий досвід → чуття мови → мовні знання → мовна компетенція.

Мовленнєвий досвід утворюється завдяки ефективній мовленнєвій поведінці людини в різних природних життєвих ситуаціях. Молярна одиниця мовленнєвого досвіду – значення слова як вираження змісту різних фрагментів дійсності та ставлення особистості до них. Для емпіричного вивчення чуття мови придатне асоціативне значення слова, оскільки воно дає змогу встановити всю асоціативну мережу. Вільний асоціативний експеримент передбачає надання першої асоціації на запропоновані слова стимули (30 слів). Реакції-асоціації групуються у два основні види: центральні, периферійні. Форматом дослідження слугувала мовленнєва специфіка ліворуких студентів першого курсу. Емпірично-діагностичне вивчення мовлення здійснювали у двох вибірках – праворуких і ліворуких студентів (відповідно, 60 та 15 осіб), віком 17–18 років. Аналіз результатів дослідження засвідчує значущі відмінності між показниками логічної центральної і периферійної реакції у двох вибірках досліджуваних. Отримані результати засвідчують, що чуття мови ліворуких студентів сформовано гірше порівняно із праворукими студентами.

Ключові слова: чуття мови, мовленнєвий досвід, мовні знання, мовна компетенція, емпіричне вивчення, асоціація, стимули, логічні центральні реакції, логічні периферійні реакції, значення слова.

Trihub G. V. The Influence of the Manual Asymmetry on the Psycholinguistic Expression of the Students' Sense of Language. The article presents the results of the students' sense of language empirical study considering the manual asymmetry. The sense of language is seen as a process and outcome intuitively sensory reflection of reality, based on the speech experience of a person and serves as a prerequisite for the formation of foreign language knowledge and foreign language competence in general. The sense of language serves as an intermediate between speech experience and language knowledge as follows:

Speech experience → Sense of language → Language knowledge → Language competence. Speech experience is generated through effective verbal human behavior in different environmental situations. The molar unit of speech experience is the meaning of a word as an expression of various reality fragments content and personality's attitude to them. The associative meaning of a word is appropriate for the language sense empirical study, as it allows to set the whole associative chain. Free associative experiment provides the first association to the offered words-stimuli (30 words). Reactions associations are grouped into two main types: central and peripheral. The speech specifics of left-handed first-year students served as a field of study. Empirically diagnostic speech study was carried out in two selections – right-handed and left-handed students (accordingly 60 and 15 persons), aged 17–18 years. Analysis of research demonstrates significant differences between the indices of logical central and peripheral reactions in two studied selections. The obtained results show that the left-handed students' sense of language is formed worse in comparison with right-handed students.

Key words: sense of language, speech experience, language knowledge, language competence, empirical study, association, stimuli, logical central reactions, logical peripheral reactions, meaning of a word.

Тригуб Г. В. Влияние межполушарной мануальной асимметрии на психолингвистические проявления чутья речи студентов. В статье изложены результаты эмпирического исследования чутья речи студентов с учетом мануальной асимметрии. Чутье рассматривается как процесс и результат интуитивно-чувственного отражения действительности, основывается на речевом опыте личности и служит предпосылкой формирования иноязычных знаний и иноязычной компетенции в целом. Чутье служит промежуточным звеном между речевым опытом и языковым знаниям по следующей схеме:

Речевой опыт → Чутье языка → Языковые знания → Языковая компетенция
Речевой опыт образуется благодаря эффективному речевому поведению человека в различных природных жизненных ситуациях. Молярной единицей речевого опыта является значение слова как выражение содержания различных фрагментов действительности и отношение личности к ним. Для эмпирического изучения чутья речи подходит ассоциативное значение слова, так как оно позволяет установить всю ассоциативную сеть. Свободный ассоциативный эксперимент предусматривает предоставление первой ассоциации на предложенные слова стимулы (30 слов). Реакции ассоциации группируются в два основных вида: центральные, периферийные. Форматом исследования является речевая специфика студентов первого курса с ведущей левой рукой. Эмпирически-диагностическое изучение речи осуществлялось в двух выборках – правшей и левшей студентов (соответственно 60 и 15), в возрасте 17–18 лет. Анализ результатов исследования показывает значимые различия между показателями логической центральной и периферической реакции в двух выборках испытуемых. Полу-

ченные результаты свидетельствуют о том, что чутье речи студентов с ведущей левой рукой сформированы хуже по сравнению с праворукими студентами.

Ключевые слова: чутье речи, студенты-левши, студенты-правши, речевой опыт, языковые знания, языковая компетенция, эмпирическое изучение, ассоциация, стимулы, логические центральные реакции, логические периферийные реакции, значение слова.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед важливих проблем дослідження оволодіння іноземною мовою особливої значущості набувають питання щодо когнітивної основи, від якої залежить ефективність цього процесу. Ця основа представлена конструктами, інтеріоризована природа яких ускладнює їх експериментально-діагностичне вивчення. До таких конструктів, за Л. Засекіною, належать мовленнєва організація, мовленнєвий досвід, чуття мови [4]. На нашу думку, під час оволодіння будь-якою мовою (рідною, другою, іноземною) саме чуття мови набуває неабиякої значущості, адже нестача аналітико-синтетичних операцій як способу оволодіння поняттєвим мисленням на основі узагальнення й абстрагування, підносить важливість інтуїтивного способу опанування іншомовним мовленням серед ліворуких дітей.

Дослідження чуття мови у контексті оволодіння іноземною мовою зіставляються з важливою ідеєю, яку висловлювати вітчизняні учені, про спільні мовленнєво-мисленнєві механізми опанування рідною та іноземною мовами. Відтак для дослідження індивідуальних особливостей оволодіння іноземною мовою ліворуких студентів, потрібно встановити закономірності їх мовленнєво-мисленнєвої діяльності загалом.

Одна з таких закономірностей, на нашу думку, – чуття мови, яке, з одного боку, характеризує зв'язок мислення і мовлення особистості, а з іншого – слугує важливою передумовою оволодіння іноземною мовою. Актуальність дослідження зумовлена науково-теоретичною і практичною затребуваністю ґрунтовного вивчення цієї проблеми.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Важливою науковою розвідкою серед когнітивних цих досліджень є стаття О. Божович «Чуття мови – психологічний міф чи психолінгвістична реальність», у якій автор обґрунтовує правомірність віднесення чуття мови радше до реальності, ніж до міфу [1]. Для цього вона ґрунтовно аналізує визначення чуття мови як «особливого роду узагальнення..., яке є не результатом свідомого логічного процесу (порівняння, зіставлення, узагальнення, висновку), ...це узагальнення тьмяних вражень, які більшою мірою пов'язані з переживанням, ніж свідомою логічною операцією дитини» [1, с. 87].

Відтак, продовжуючи традиції Л. Божович, О. Божович розглядає чуття мови як інтуїтивні компоненти комунікативної компетенції в контексті мовленнєвої генези дитини [1; 2].

Експериментально-діагностичне вивчення чуття мови в дослідженнях О. Божович проводилося на матеріалі оволодіння правописом рідної мови, зокрема порушувалася проблема чуття орфографічної форми. Найважливішою думкою вченої, на нашу думку, є зіставлення чуття мови з переживанням, у розумінні Л. Виготського, афективним ставленням до дійсності в єдності зовнішнього середовища та внутрішньої активності самого суб'єкта пізнання. Водночас нерозв'язанні питання емпіричного вивчення чуття мови цілісної особистості в поєднанні її інтелектуальної, емоційної, мотиваційної сфер із допомогою психолінгвістичного інструментарію [1].

Грунтовний аналіз еволюції наукових поглядів на природу чуття мови представлено в дослідженнях Л. Засекіної [4]. Автор зазначає, що проблема чуття чи усвідомлення мови для оволодіння нею, що, зрештою, втілюється у високорозвинене мовлення, порушувалася впродовж усіх періодів становлення психолінгвістики: міфологічного, філософського, наукового.

Проводячи зіставний аналіз мови жестів як первісного етапу розвитку мови й мови як звукової системи, учена порівнює останню з музикою. Звукова мова, наче музика, значно впливає на емоційну сферу особистості, ефективно пробуджує почуття людини, тим самим створюючи передумови для оволодіння мовою. Відтак оволодіння мовою зіставляється радше зі спонтанним, стихійним природним процесом на рівні інтуїтивно-почуттєвого відображення дійсності, ніж цілеспрямованою когнітивною діяльністю.

Розглянемо дослідження чуття мови в контексті психолінгвістичного підходу [4]. Потрібно визнати той факт, що якщо в першому періоді – асоціаністському – чуття мови посідало майже стрижневе місце, другий період – трансформаційної граматики – витіснив цей феномен як міфічну реальність. Адже з позиції Н. Хомського, основне в мовній здатності й мовній активності – вроджені ядерні структури, які визначають природу основних когнітивних операцій-трансформацій: заперечення, пасивізацію, перестановку тощо. Суцільно когнітивний погляд на мову не залишив місце інтуїції як основи для чуття мови у теорії Н. Хомського. Водночас ґрунтовне вивчення цього феномену і на теоретичному, і на емпіричному рівні в межах першого (асоціаністського) періоду зумовлює доцільність розглянути ці ідеї докладніше.

У своїх поглядах Ч. Осгуд відстоював ідею про примат конотативного значення в психічному відображенні й узагальненні дійсності. При цьому конотативне значення розглядалося як первинне дораціональне пізнання дійсності, на яке лише згодом надбудовується раціональне значення у вигляді категоризації світу.

У вітчизняних дослідженнях це зіставляється з уявленнями О. Леонтьєва про чуттєву тканину як передумову зародження власне значення. Завдяки чуттєвим образам суб'єкт розуміє, що існує об'єктивний світ і поза межами людської свідомості. При цьому значення тлумачать як результат узагальнення різних фрагментів дійсності на основі їх істотних ознак і властивостей, спільних для носіїв суспільно-культурного простору. Адже «психологічно значення – це надбання моєї свідомості узагальнене відображення дійсності, яке вироблене людством і зафіксовано у формі поняття, знання або навіть у формі вміння як узагальненого образу дії, норми поведінки тощо» [6, с. 221]. Отже, для того щоб знати мову на рівні значень як когнітивних утворень, людина спочатку має відчувати значення на рівні дораціональних утворень як інтуїтивно-почуттєвих конструктів.

Відповідно до запропонованого Ч. Осгудом психолінгвістичного інструментарію для діагностики конотативного значення – методики семантичного інструментарію, уважаємо її придатною для емпіричної операціоналізації чуттєвого пізнання різних фрагментів дійсності, водночас інструментальні ресурси цієї методики у вивченні чуття мови доволі обмежені. Адже незрозумілим буде предмет оцінювання. Так, наприклад, під час вивчення конотативного значення слова *війна* тяжіння досліджуваного до крайньо вираженого негативного полюсу за факторами оцінювання, сили чи активності відобразатиме ставлення і переживання людини власне цього явища, а не мовного значення цього слова як окремої лексичної одиниці мови.

Отже, важливого значення набуває встановлення психолінгвістичного методу для вивчення чуття мови як інтуїтивно-почуттєвого схоплення певних фонологічних, лексичних, граматичних конструкцій, яке відбувається до цілеспрямованого й усвідомленого їх вивчення.

Мета статті – емпіричне дослідження впливу мануальної асиметрії на психолінгвістичні прояви чуття мови студентів. Як і Л. Засєкіна, убачаємо важливу роль чуття мови, яке формується не за умови цілеспрямованого впливу, а як результат мовленнєвого досвіду в оволодінні іноземною мовою. Послугуючись теоретичними уявленнями, викладеними у

працях вченої [4; 5], розширюємо емпіричний ракурс дослідження чуття мови на матеріалі іншомовного мовлення студентів. Надаючи феномену чуття мови статус психолінгвістичної реальності, дослідники зіставляють цей феномен з іншими психолінгвістичними категоріями [1; 4]. Найважливіші в цьому контексті категорії мовленнєвого досвіду й мовних знань, з одного боку, та інтуїтивно-почуттєвого відображення – з іншого. Мовленнєвий досвід формується на основі не лише знання мови як системи знаків у сукупності фонетичних, лексичних, граматичних сполучень, а як використання цих знаків у дії – у сприйманні, розумінні й породженні мовлення. Саме інтеріоризація мови як складника національно-культурного простору людини в психічний процес – мовлення формує мовленнєвий досвід особистості. Чуття мови слугує проміжною ланкою між мовленнєвим досвідом і мовним знанням, при цьому є як результатом і наслідком першого, і водночас важливою передумовою формування останнього за такою схемою:

Мовленнєвий досвід → Чуття мови → Мовні знання → Мовна компетенція.

Функціональна система, що забезпечує і регулює інтуїтивно-почуттєве відображення, – основа авторської концепції В. Потапової. Автор розглядає функціональну систему як психічне новоутворення, що «забезпечує інтуїтивно-почуттєве відображення умов нестандартно-стимулюючих ситуацій, сприяє розвитку психологічної готовності особистості до їх розв'язання нестандартними засобами» [8, с. 50]. Вчена також наголошує єдність свідомих і несвідомих процесів в інтуїтивно-почуттєвому відображенні дійсності.

Поглиблюючи ідеї В. Потапової, та Л. Засекіної, розглядаємо інтуїтивно-почуттєве відображення дійсності в інтелектуальній організації особистості, адже психічне відображення, узагальнення і перетворення дійсності, які й становлять основні функції інтелекту особистості, ґрунтуються на цілісних когнітивно-афективних структурах знань. Тяжіння до когнітивних структур відбувається під час розв'язання академічних завдань, тоді як афективні структури актуалізуються під час розв'язання практичних і творчих завдань. Чуття мови ґрунтується на афективних структурах представлення знань та інтуїтивно-почуттєвому відображенні дійсності.

Отже, услід за Л. Засекіною, у нашому дослідженні чуття мови розглядається як водночас процес і результат інтуїтивно-почуттєвого відображення дійсності, що ґрунтується на мовленнєвому досвіді осо-

бистості і є важливою передумовою формування іншомовних знань та іншомовної компетенції загалом. При цьому мовленнєвий досвід утворюється завдяки ефективній мовленнєвій поведінці людини в різних природних життєвих ситуаціях.

Молярною одиницею мовленнєвого досвіду вважаємо значення слова як вираження змісту різних фрагментів дійсності та ставлення особистості до них. Водночас, на протигагу значенню як описової одиниці свідомості, за термінологією О. Леонтьєва, що виражає природу суспільних відношень, мовленнєвий досвід описується в значеннях чуттєвої тканини – первинних, дораціональних переживань людини, який характеризує її особисту мовленнєву поведінку, іншомовну поведінку зокрема.

Як зазначено вище, одне з таких значень – конотативне значення, водночас воно виражає, радше, ставлення людини до об'єктів фізичного й соціального світу, ніж чуття мовних одиниць. Придатним для емпіричного вивчення чуття мови вважаємо асоціативне значення слова, адже саме воно дає змогу встановити всю асоціативну мережу, породжену словом, а відтак може слугувати індикатором сформованості мовленнєвого досвіду. Асоціативне значення у контексті чуття мови в цьому дослідженні вивчали з допомогою вільного асоціативного експерименту з огляду на такі аспекти:

– вільний асоціативний експеримент передбачає надання першої асоціації (що спадає на думку) на запропоновані слова-стимули (загальною кількістю 30 слів), відтак є первинною, дораціональною реакцією на слово-стимул;

– реакції-асоціації групуються у два основні види: центральні (наприклад, дерево–рослина, які мають тісний семантичний зв'язок) та периферійні (наприклад, стіна–біла, що характеризуються відсутністю чи слабкістю семантичного зв'язку);

– факторний аналіз асоціацій на різні поняття-стимули дає змогу визначити координати психосемантичного простору цих понять або семантичні універсалії. За В. Серкіним [9], семантичною універсалією є реакція-асоціація, яка повторюється три й більше разів;

– вивчення асоціативного значення можливе в різних дослідницьких форматах: мовлення в нормі та патології чи мовленнєва специфіка; кроскультурне дослідження чуття мови, адже асоціативне значення можна утворити на ґрунті лексичної одиниці будь-якої мови.

У цьому дослідженні таким форматом слугувала мовленнєва специфіка ліворуких студентів-першокурсників.

Емпірично-діагностичне вивчення мовлення за допомогою асоціативного експерименту здійснювалося у двох вибірках – праворуких і ліворуких студентів, кількістю відповідно 60 та 15 осіб, віком 17–18 років. Вибірка створювали методом випадкового відбору, студенти цілеспрямовано були різних спеціальностей (географічного, економічного, психологічного факультетів).

Таблиця 1

Відмінності асоціативних реакцій праворуких і ліворуких студентів (відсотковий розподіл)

Види асоціацій	Середньогруповий показник кількості асоціацій праворуких студентів	Середньогруповий показник кількості асоціацій ліворуких студентів
Парадигматичні	67 %	45 %
Синтагматичні	34 %	55 %
Центральні	61 %	33 %
Периферійні	39 %	67 %

Є значущі відмінності між показниками логічної центральної і периферійної реакції у двох вибірках досліджуваних. У вибірці ліворуких студентів кількість периферійних реакцій переважає. Збільшення периферійних реакцій засвідчує, що ліворуки студенти гірше відчують відповідний контекст використання лексичної одиниці, а також істотні властивості різних фрагментів дійсності та зв'язки між ними на основі візуальних, функціональних, причинно-наслідкових та інших відношень.

Семантичні універсалиї на слова-стимули теж різняться. Розглянемо основні семантичні універсалиї на запропоновані слова стимули (див. табл. 2). Розглянемо лише ті асоціації, які траплялися понад трих рази, оскільки лише тоді вони набувають статусу семантичних універсалиї. Кількість уживання асоціації наведено в дужках.

Таблиця 2

Семантичні універсалиї у вибірках ліворуких і праворуких студентів

Слова-стимули	Реакції праворуких студентів	Реакції ліворуких студентів
армія	Війна (24), солдат (15), форма (5)	Війна (6), солдат (2), зло, страх, перемагати

Продовження таблиці 2

музика	Ноти (19), мелодія (14), інструмент (8)	Грати (3), слухати (2), пісня, затишно, весела, сумна
хвороба	Ліки (9), смерть (4), біль (18) , температура (5), грип (6)	Біль (3) , лікувати (5), страшна, шарф, хронічна
рука	Робота (4), долоня (16), пальці (6)	Ліва (4), манжет, писати, чиста, манікюр
сухий	Мокрий (14) , хліб (4), листок (5), легкий (3)	Мокрий (3) , хліб, гриб, вода, сухарик
свистіти	Звук (3), співати (12), мелодія (3), кликати (14)	Гроші (2), голосно (2), шум, вітер (2), соловей
солодкий	Смак (6), смачний (14), шоколад (8), цукерка (6), гіркий (5)	Гіркий (2), чай (3), торт, мед, кавун, сироп
вікно	Двері (5), протяг (3), будинок (7), дерево, рама (14), гардини (6), пейзаж (5)	Закрите (2), велике, дивитись, скляне (2)
спати	Відпочивати (12), ліжко (8) , сон (6)	Ніч (3), лінь, щастя, солодко, ліжко (2)
погода	Прогноз (14), сонце (9) , дощ(6)	Сонячна (4), погана, хороша, сонце
дерево	Зелене (3) , рослина (16), парк (4), ліс (6), життя (3)	Зелене (2) , цвіте (2), високе, дуб, життя , сухе
танці	Музика (19), дискотека (8), балет (6), гурток (4), виступ (4), вальс (6)	Сучасні (2), швидкі, вальс , змагатись (2), весело
лікар	Хвороба (7), допомога (14), халат (6), огляд (8), стоматолог (6), щеплення (5)	Лікарня (2), лікувати, хворіти, чисто
нога	Взуття (19), рука (5), права(4) , футбол (5)	Права (3) , ліва (3), довга, взуття, ходити
гіркий	Шоколад (10) , кава (3), лимон(6), смак (8), неприємний (12)	Перець (2) , шоколад (2), лимон, смак
співати	Пісня (11) , виступати (7), мікрофон (4), танцювати (7)	Голосно (3), красиво, виступ, пісня
червоний	Колір (20), світло (5), теплий (4)	Сонце (3), малина, гарний
двері	Вихід (14) , будинок (11), замок (8), дерево (8), ручка(6) , скрип (3)	Дерев'яні (3), ручка , відкриті, вихід (2)
гуляти	Друзі (9) , парк (5), відпочивати (17)	Друзі (3) , відпочинок (2), весело, вечір

Закінчення таблиці 2

вітер	Холод (8), погода (16), буря (6), негода (7)	Холодний (4), сильний (3), зачіска
квітка	Букет (7), троянда (12), краса (4) , рослина (18)	Цвіте (3), красива, чарівна, літо, запах
свято	Подарунки (6), родина (6), Новий рік (14), мир (7)	Подарунок (2), веселе (4), святкувати (3)
ліки	Хвороба (17), аптека (12), лікар (7)	гіркі (5), купувати, лікуватись
черевик	Нога (14), взуття (19), подорож (5), зима (8)	Підбори, носок, зручний, теплий, тісний
блискучий	Виступ (8), яскравий (9), матовий	Успіх, гарний (2), ключ, чайник
кричати	Кликати (15), небезпека (7), сердитись (8), голосно (6)	Голосно (4) , біль, вода, допомога
солоний	Сіль (17) , смак (8), солодкий (4), море (9)	Сіль (4) , огірок (3), печиво
стіна	Будинок (16) , цегла (8), перешкода (8), кімната (6)	Біла (3), висока, велика, будинок
ходити	Бігати (8), рухатись (14), босоніж (3)	Багато, швидко, повільно, спорт, нога
сонце	Тепло (18) , світло (15), день (8), небо (8)	Тепло (2) , червоне, літо, настрій

Як видно з табл. 2, не на всі слова-стимули асоціації студентів обох вибірок перетинаються. Частина слів-стимулів отримали різні асоціації в досліджуваних. Помічаємо, що асоціації у вибірці ліворуких студентів мають переважно синтагматичний характер, що засвідчує про комплексність і наочно-образність їх мислення.

Так, на слово **співати** вони дають асоціацію голосно, красиво; на слово стіна – біла, висока. За Л. Виготським, така комплексність мислення, яка виражається в породженні асоціації іншої частини мови, ніж слово стимул, є прагненням домалювати комплексну картинку навколишньої дійсності, замість того, щоб установити узагальнені ознаки на основі виділення істотних властивостей предметів.

Також спостерігається значне розпорошення асоціацій у групі ліворуких студентів, адже кількість семантичних універсалій – слів, які повторюються, значно скорочується. Ці результати узгоджуються з домінуванням периферійних реакцій, що зумовлює таку строкатість їх асоціативного простору. Так, наприклад, на слово-стимул «музика» праворукі студенти переважно запропонували семантичну універсалією «ноти», а

найчастотнішою асоціацією в групі ліворуких дітей є слово «грати», яке наявне із 15 можливих варіантів лише тричі.

Отже, домінування синтагматичних і периферійних асоціацій, а також строкатість асоціативних мереж на різні слова-стимули у вибірці ліворуких студентів свідчить, на нашу думку, про їх недостатнє чуття мови. Адже асоціація, яка спадає першою на думку, є результатом комплексного переплетення свідомих і несвідомих психічних механізмів, а також ґрунтується на мовленнєвому досвіді людини, що, зрештою, дає змогу відчувати контекст, семантичні відтінки лексичної одиниці тощо.

Відтак первинні асоціації людини на слово-поняття ґрунтуються на інтуїтивно-почуттєвому відображенні дійсності й значною мірою виражають розвиненість чуття мови. Більше того, асоціації виражають ставлення особистості до різних фрагментів дійсності і є результатом активності суб'єкта пізнання, що може описувати переживання особистості, і як зазначено вище, зіставлятися з чуттям мови.

Отже, результати проведеного емпіричного вивчення феномену чуття мови дають змогу зробити такі узагальнення. Чуття мови – це окрема психолінгвістична реальність, адже цей феномен можна операціоналізувати і на теоретичному, і емпіричному рівні. Чуття мови розглядається як процес і результат інтуїтивно-почуттєвого відображення дійсності, що ґрунтується на мовленнєвому досвіді і є важливою передумовою формування стійких мовних знань як предметного фонду мовної компетенції. Придатним психолінгвістичним інструментарієм для вивчення чуття мови на емпіричному рівні є вільний асоціативний експеримент, у результаті якого логічні/периферійні реакції та семантичні універсалиї дають змогу встановити розвиненість досліджуваного феномену.

Результати аналізу асоціативного мовленнєвого матеріалу ліворуких студентів рукою засвідчують про те, що чуття мови в них гірше сформовано порівняно із праворукими студентами, що може пояснювати труднощі в оволодінні іноземною мовою.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо вивчення впливу мануальної асиметрії на психолінгвістичні прояви чуття мови в різних вікових групах.

Література

1. Божович Е. Д. Чувство языка – миф или реальность? / Е. Д. Божович // Журн. практ. психолога. – 2008. – № 5. – С. 86–99.
Bozhovich E. D. Chuvstvo yazyka – mif ili realnost? [Sense of speech – myph or reality?] / E. D. Bozhovich. – Zhurn. prak. psychologa. – 2008. – № 5. – P. 86–99.

2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – СПб. : Питер, 2008. – 400 с. : ил. – (Мастера психологии).
Bozhovich L. I. Lichnost i ieie formirovanie v detskom vozraste. [Personality and its formation in childhood] / L. I. Bozhovich. – SPb. : Piter, 2008. – 400 p. : il. – (Mastera psichologiyi).
3. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М. : Смысл ; Эксмо, 2006. – 1136 с.
Vygotsky L. Psichologiya razvitiya cheloveka [Psychology of man's development] / L. Vygotsky. – Moscow : Smysl ; Eksmo, 2006. – 1136 p.
4. Засекина Л. В. Вступ до психолінгвістики / Л. В. Засекина, С. В. Засекін. – Острог : Острозька академія, 2002. – 168 с.
Zasiekina L. Vstup do psycholingvistyky [Introduction of psycholinguistics] / L. Zasiekina. – Ostrog : Ostrozka academia, 2002. – 168 p.
5. Засекина Л. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. / Л. В. Засекина, С. В. Засекін. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 188 с.
Zasiekina L. Psycholingvistychna diagnostyka [Psycholinguistic diagnostic] / L. Zasiekina, S. Zasiekin. – Lutsk : «Vezha», Vol. nats. un-ty im. Lasiya Ukrainka? 2008. – 188 p.
6. Леонтьев А. А. Психолінгвістическіе единицы и порождение речевого высказывания / А. А. Леонтьев. – М. : УРСС, 2003. – 306 с.
Leontyev A. Psycholingvisticheskiye yedenitsy i porozhdeniye rechevogo vyskazyvaniya [Psycholinguistic units and improving of speech] / A. Leontyev. – Moscow : URSS. – 2003. – 306 p.
7. Хомский Н. Язык и проблемы знания / Н. Хомский // Весн. Моск. ун-та. – Сер. 9 : Философия. – 1995. – № 4. – С. 131–157.
Khomsky N. Yazyk i problemy znaniya [Language and problems of knowledge] / N. Khomsky // Vesn. Mosc un-ty. – 1995. – № 4. – P. 131–157.
8. Потапова В. Д. Функціональна система психологічних механізмів інтуїтивно-почуттєвого відображення : [монографія] / В. Д. Потапова. – Донецьк : ООО «Юго-Восток Лтд», 2005. – 336 с.
Potapova V. Funktsionalna systema psichologichnyh mekhanizmv intuitivno-pochutyevogo vidibrazhenya : monografiya [Functional system of intuitive-sential reflection mechanisms] / V. Potapova. // Donetsk : ООО «Yugo-Vostok Ltd». – 336 p.
9. Серкин В. П. Методы психосемантики : учеб. пособие / В. П. Серкин. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 207 с.
Serkin V. Metody psychosemantiki [Methods of psychosemantic] / V. Serkin // M. : Aspekt Pres, 2004. – 207 p.